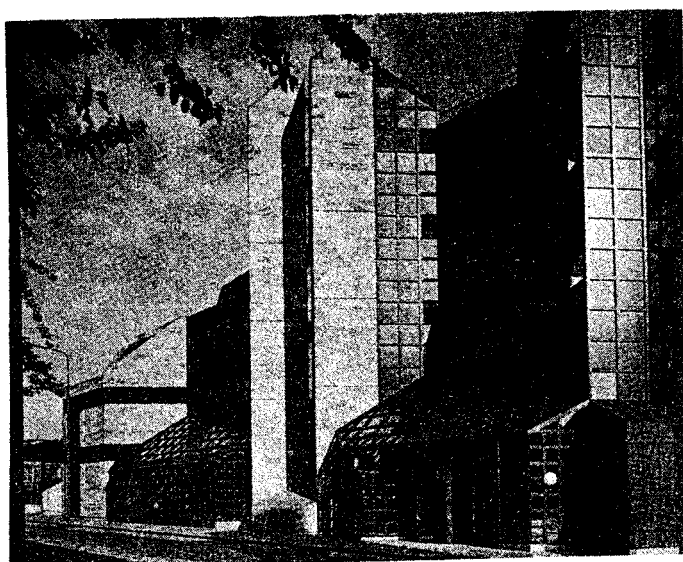

بررسی وضعیت کتابخانه‌های تابعه دانشگاه علوم پزشکی کرمان و مقایسه آن با استانداردهای معتبر دانشگاهی

نوشته: محمد اعظمی ساردوئی

عضو هیأت علمی دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی کرمان

مقدمه:

امکانات و شرایط خاص آن کشور دارد و با وجود این از معیارهای معتبر جهانی می‌توان به عنوان وسیله‌ای برای ارزیابی مجموعه، نیروی انسانی سازمان و مدیریت، سازماندهی منابع، خدمات، ساختمان و تجهیزات و بودجه کتابخانه‌ها بهره‌گرفت و روال مجموعه‌سازی آنها را محک زد (۲، ۳، ۵). از جمله راه‌حلهایی که تصور می‌رود در حل مشکلات تا حدودی مؤثر باشد و به پیشبرد اهداف کتابخانه‌ها کمک کند، آگاهی از وضع موجود آنان می‌باشد تا بر این اساس بتوان با برنامه‌ریزی‌های دقیق گام‌های مؤثری برای رسیدن به وضعیت مطلوب برداشت. در این تحقیق سعی خواهد شد وضع موجود کتابخانه‌های تابعه دانشگاه مورد مطالعه و

نقش کتابخانه‌های دانشگاهی به عنوان بخشی از نظام آموزش عالی و مرکز گردآوری و انتقال اطلاعات علمی و نیز به عنوان کانونی به منظور تأمین امکانات تحقیق برای پژوهشگران محرز است. این کتابخانه‌ها برای اینکه بتوانند با پیشرفت دانش هماهنگ شوند و نیازهای علمی و تحقیقاتی مراجعین خود را برآورده سازند ناگزیر به سرمایه‌گذاری بیشتر در اشاعه خدمات تخصصی و تهیه منابع روزآمد می‌باشد. از طرفی تنگناهای بودجه کتابخانه‌ها، کمبود نیروی متخصص و رشد صعودی قیمت منابع، این مراکز را با مشکلات و محدودیت‌های فراوان مواجه ساخته است. میزان توسعه و پیشرفت کتابخانه‌های دانشگاهی در هر کشور بستگی به

سازماندهی منابع، شماره ۶: خدمات، شماره ۷: ساختمان و تجهیزات، شماره ۸: بودجه. لازم به ذکر است که در این بررسی تنها از استانداردهای شماره ۴ و ۳ برای مقایسه وضعیت نیروی انسانی و مجموعه کتابخانه‌های تابعه دانشگاه علوم پزشکی کرمان استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق

نخستین بخش پرسشنامه، شامل سؤال‌هایی در خصوص تعداد کتابهای چاپی فارسی و لاتین موجود و تعداد مراجعین به کتابخانه‌های تابعه دانشگاه می‌باشد که به طور کلی از ۱۵ کتابخانه مورد بررسی تنها یک کتابخانه کتب لاتین و فارسی موجود در آن کمتر از ۱۰۰۰ عنوان، ۵ کتابخانه بین ۴-۱ هزار عنوان، ۴ کتابخانه بین ۸-۴ هزار عنوان و ۴ کتابخانه بیش از ۱۲ هزار عنوان کتب فارسی و لاتین موجود می‌باشد. همچنین در خصوص تعداد مراجعین روزانه به این کتابخانه‌ها مشخص گردید که هشت کتابخانه تعداد مراجعین روزانه آنها بین ۵۰-۲۰ نفر چهار کتابخانه بین ۱۰۰-۵۰ نفر دو کتابخانه بین ۱۵۰-۱۰۰ نفر و یک کتابخانه بیش از ۱۵۰ نفر می‌باشد. در هیچ یک از کتابخانه‌های تابعه دانشگاه محدودیتی برای استفاده از منابع وجود ندارد و بطور کلی مجموعه‌های مورد بررسی به سه روش باز، بسته و نیمه باز اداره می‌شوند. ۴ کتابخانه به روش باز، ۷ کتابخانه به روش بسته و ۴ کتابخانه دیگر به روش نیمه باز (هر دو روش) سرویس‌دهی می‌نمایند.

بررسی قرار گیرد (۸ و ۷ و ۶). و نهایتاً اطلاعات به دست آمده را با استانداردهای دانشگاهی مقایسه نموده (۹) تا شاید از این رهگذر بتوان با پی‌بردن به کاستی‌ها و نواقص احتمالی به رهنمودهای مطمئن جهت رفع مشکلات و توسعه خدمات و گسترش مجموعه‌های (۵ و ۴) کتابخانه‌ای با برنامه‌ریزی‌های هدف‌دار دست پیدا کرد.

روش اجرا

اطلاعات آماری مورد نیاز مطابق پرسشنامه‌های تنظیمی با مراجعه مستقیم به کتابخانه‌های تابعه دانشگاه از طریق مصاحبه حضوری و مشاهده وضعیت آنها گردآوری شده است که جمعاً ۱۵ کتابخانه متعلق به ۱۰ دانشگاه و ۵ بیمارستان جامعه مورد بررسی این تحقیق را تشکیل می‌دهند. اطلاعات مربوط به اعضای هیأت علمی، دانشجویان از طریق اداره آموزش واحدهای مربوطه، آموزش کل و دفتر آمار دانشگاه جمع‌آوری و نهایتاً داده‌های بدست آمده با روش‌های آمار توصیفی تجزیه و تحلیل گردید و برای مقایسه اطلاعات بدست آمده با یک شاخص استاندارد از شاخص استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران استفاده شده است. این استاندارد با تکیه بر استانداردهای کتابخانه‌های آمریکا و سایر استانداردهای بین‌المللی معتبر (ایفلا ...) با در نظر گرفتن واقعیات موجود در کتابخانه‌های دانشگاهی ایران به همت کتابداران متخصص کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران تهیه شده است که شامل استانداردهای زیر می‌باشد: استاندارد شماره ۱: اهداف و وظایف، شماره ۲: سازماندهی و مدیریت، شماره ۳: نیروی انسانی، شماره ۴: مجموعه، شماره ۵:

جدول ۱- تعداد کارکنان کتابدار و غیرکتابدار شاغل در کتابخانه‌های تابعه دانشگاه

سطح تحصیلات	کتابدار						غیرکتابدار			
	فوق دیپلم	لیسانس	فوق لیسانس	زیر دیپلم	دیپلم	فوق دیپلم	لیسانس	فوق لیسانس	دکترای	رتبه
	۳	۹	۲	۴	۱۷	۳	۳	۲	۴	
جمع	۱۴						۳۳			

از بررسی نتایج بدست آمده در جدول ۲ چنین استنباط می‌شود که از کل ۴۷ نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌های تابعه دانشگاه فقط ۱۴ نفر آنها کتابدار می‌باشند که از این میان ۳ نفر فوق‌دیپلم، ۹ نفر لیسانس، ۲۰ نفر فوق‌لیسانس هستند. بیشترین کارکنان متخصص به ترتیب در کتابخانه مرکزی (۴ نفر)، کتابخانه دانشکده مدیریت (۳ نفر) شاغل هستند. تعداد معدودی از ۳۷ نفر نیروی انسانی غیرکتابخانه‌های تابعه دانشگاه موفق به گذراندن دوره‌های کوتاه‌مدت کتابداری و کارآموزی شده‌اند.

در بررسی دیگری سرپرستان کتابخانه‌های تابعه برحسب سطح تحصیلی و تخصص مورد تحقیق قرار گرفته‌اند که نتایج آن در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲- توزیع مدیران کتابخانه‌های تابعه دانشگاه

علوم پزشکی کرمان برحسب سطوح تحصیلی و تخصص

سطح تحصیلات	کتابدار						غیرکتابدار				جمع کل
	فوق دیپلم	لیسانس	فوق لیسانس	زیر دیپلم	دیپلم	فوق دیپلم	لیسانس	فوق لیسانس	دکترای		
	—	۲	۱	—	۵	—	۱	۲	۴		
جمع	۳ نفر						۱۲ نفر				۱۵

به منظور آگاهی از میزان تحصیلات و نوع تخصص مدیران کتابخانه‌ها سؤال‌هایی در پرسشنامه منظور گردیده که نتایج آن در جدول ۲ بیانگر آن است که از ۱۵ کتابخانه، مورد بررسی فقط مدیران ۳ کتابخانه دارای تخصص کتابداری می‌باشند و ۱۲ کتابخانه دیگر مدیران آنها غیرکتابدار بوده که به ترتیب ۵ کتابخانه مدیران آنها با مدرک دیپلم، یک کتابخانه مدیران آن با مدرک لیسانس غیرکتابداری، ۲ کتابخانه مدیران آنها با مدرک فوق‌لیسانس غیرکتابداری و ۴ کتابخانه دیگر مدیران آنها دارای مدرک دکترای غیرکتابداری می‌باشند.

جدول ۳- بیانگر تعداد اعضای هیأت علمی، دانشجویان و تعداد رشته‌های تحصیلی (کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکترای حرفه‌ای و دکترای تخصصی) تحت پوشش کتابخانه‌های دانشگاه می‌باشند.

جدول ۳- تعداد اعضای هیأت علمی، دانشجویان و رشته‌های تحصیلی تحت پوشش

ردیف	نام	تعداد اعضای هیأت علمی	تعداد دانشجویان	تعداد رشته‌های کارشناسی	تعداد رشته‌های کارشناسی ارشد	تعداد رشته‌های دکترای تخصصی
۱	کتابخانه مرکزی	۲۹۸	۳۴۳۴	۱۸	۸	۱۴
۲	دانشکده پزشکی	۱۲۵	۸۰۰	۷	۵	۱۴
۳	دانشکده پرستاری	۳۹	۴۹۸	۲	۱	-
۴	دانشکده بهداشت	۱۵	۵۹۰	۳	-	-
۵	دانشکده داروسازی	۱۶	۳۱۰	-	۱	-
۶	دانشکده دندانپزشکی	۳۷	۲۹۰	-	۱	-
۷	دانشکده اطلاع‌رسانی	۶	۳۱۵	۳	-	-
۸	دانشکده پرستاری بيم	۴	۱۵۶	۱	-	-
۹	دانشکده پرستاری جیرفت	۴	۲۲۰	۱	-	-
۱۰	دانشکده پرستاری زرنده	۳	۱۵۹	۱	-	-
۱۱	بیمارستان کرمان درمان	۱۰	۳۵	-	-	-
۱۲	بیمارستان شفا	۱۵	۱۹	-	-	-
۱۳	بیمارستان باهنر	۱۰	۳۶	-	-	-
۱۴	بیمارستان خداداده مهابی	۸	۲	-	-	-
۱۵	بیمارستان روانپزشکی	۶	۴	-	-	-

همانطور که اطلاعات مندرج در جدول ۳- نشان می‌دهد، بیشترین تعداد اعضای هیأت علمی (۱۲۵ نفر) متعلق به دانشکده پزشکی است و دانشکده پرستاری با داشتن ۳۹ عضو هیأت علمی در مرتبه بعدی است. کمترین تعداد اعضای هیأت علمی مربوط به دانشکده پرستاری زرنده با ۳ نفر می‌باشد و دانشکده پرستاری جیرفت و بيم با یک نفر اختلاف در مراتب بعدی قرار دارند. همچنین کتابخانه دانشکده پزشکی

به دلیل اشتغال حدود ۱۰۰ نفر دانشجو و دارا بودن ۷ رشته تحصیلی در مقطع کارشناسی و ۸ رشته در مقطع کارشناسی ارشد و دکترای حرفه‌ای و ۱۴ رشته در مقطع دکترای تخصصی نسبت به سایر کتابخانه‌های تحت مطالعه از اهمیت بیشتری برخوردار می‌باشد.

به منظور تعیین درجه‌بندی و آگاهی از وضعیت منابع موجود در کتابخانه‌های مورد مطالعه در مقایسه با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی، تعداد منابع موجود در هر کتابخانه با تعداد منابع مورد نیاز مطابق با استانداردها مقایسه گردید. و داده‌های بدست آمده در جدول ۸ به نمایش گذاشته شده است.

جدول ۴- مقایسه تعداد منابع مورد نیاز براساس استاندارد با تعداد منابع موجود کتابخانه‌ها

ردیف	نام دانشکده یا بیمارستان	منابع مورد نیاز براساس استاندارد	منابع موجود در کتابخانه‌های تابعه دانشگاه	کسری تعداد منابع موجود با تعداد منابع مورد نیاز	درصد نسبت منابع موجود به منابع مورد نیاز	مجموعه زیر سطح استاندارد است
۱	کتابخانه مرکزی	۴۲۱۰۳۸	۱۲۰۰۰	۴۰۹۰۳۸	٪۳	بلی
۲	دانشکده پزشکی	۳۵۹۴۴۵	۱۲۰۷۵	۳۴۷۳۷۰	٪۳	بلی
۳	دانشکده پرستاری کرمان	۵۳۵۴۶	۸۴۶۵	۴۵۰۸۱	٪۱۵	بلی
۴	دانشکده بهداشت	۴۹۵۸۵	۱۰۰۸۲	۳۹۵۰۳	٪۲۰	بلی
۵	دانشکده داروسازی	۴۸۳۲۰	۴۵۹۸	۴۳۷۲۲	٪۱۰	بلی
۶	دانشکده دندانپزشکی	۵۰۱۸۰	۳۹۵۷	۴۶۲۲۳	٪۸	بلی
۷	دانشکده اطلاع‌رسانی	۴۵۳۸۵	۳۴۳۳	۴۱۹۵۲	٪۸	بلی
۸	پرستاری بم	۴۲۶۰۷	۲۱۴۲	۴۰۴۶۵	٪۵	بلی
۹	پرستاری جیرفت	۴۳۳۷۵	۴۲۷۸	۳۹۰۹۷	٪۱۰	بلی
۱۰	پرستاری زرنده	۴۲۶۴۳	۱۵۰۰	۴۱۱۴۳	٪۴	بلی
۱۱	بیمارستان کرمان درمان	۴۱۴۲۰	۸۳۰۰	۳۳۱۲۰	٪۲۰	بلی
۱۲	بیمارستان شفا	۴۱۷۲۸	۲۱۲۲	۳۹۶۰۶	٪۵	بلی
۱۳	بیمارستان باهنر	۴۱۴۳۲	۵۹۱۶	۳۵۵۱۶	٪۱۴	بلی
۱۴	بیمارستان خدادادمهرایی	۴۰۸۲۴	۱۵۰۰	۳۹۳۲۴	٪۴	بلی
۱۵	بیمارستان روانپزشکی	۴۰۶۴۸	۳۵۰۰	۳۷۱۴۸	٪۹	بلی
	جمع	۱۳۶۲۱۷۶	۸۳۸۶۸	۱۲۷۹/۳۰۸		

به منظور درجه‌بندی کتابخانه‌ها، طبق این استانداردها، کتابخانه‌هایی که ۹۰ تا ۱۰۰ درصد مجموعه مورد نیاز را در اختیار دارند، کتابخانه‌های درجه یک، بین ۷۵ تا ۹۰ درصد کتابخانه‌های درجه ۲، بین ۶۰ تا ۷۴ درصد کتابخانه‌های درجه ۳ و بین ۵۰ تا درصد درجه ۴ محسوب خواهند شد.

یافته‌های جدول ۴ نشان می‌دهد تعداد منابع موجود در کتابخانه‌های مورد بررسی در مقایسه با تعداد منابع مورد نیاز براساس استانداردها رقم بسیار پایینی می‌باشد به نحوی که مجموعه مورد نیاز کتابخانه مرکزی مطابق این استانداردها ۴۲۱۰۳۸ جلد و کتابخانه دانشکده پزشکی ۳۵۹۴۴۵ جلد می‌باشد. در حالی که منابع موجود در کتابخانه مرکزی و

دانشکده پزشکی به ترتیب ۱۲۰۰۰ و ۱۲۰۷۵ جلد می‌باشد که فقط ۳ درصد منابع مورد نیاز دو کتابخانه را براساس استاندارد شامل می‌شود. به عبارتی دیگر این دو کتابخانه با ۹۷ درصد کسری منابع روبرو می‌باشند. منابع موجود در دانشکده پرستاری ۸۴۶۵ جلد یعنی ۱۵ درصد و منابع مورد نیاز این دانشکده مطابق استانداردها ۵۳۵۴۶ جلد می‌باشد. براساس استاندارد شماره ۳ که تعداد کتابداران متخصص مورد نیاز هر کتابخانه را مشخص نموده است. کتابخانه‌های تحت بررسی با استاندارد فوق مقایسه و نتایج در قالب جدول شماره ۵ نشان داده شده است.

جدول ۵- مقایسه تعداد کتابدار مورد نیاز براساس استاندارد با کتابدار موجود

ردیف	نام دانشکده یا بیمارستان	تعداد کتابدار مورد نیاز براساس استاندارد	تعداد کتابدار موجود	اختلاف تعداد کتابدار موجود با تعداد مورد نیاز	درصد نسبت کتابدار موجود به کتابدار مورد نیاز	تعداد سایر نیروهای موجود
۱	کتابخانه مرکزی	۱۶	۴	۱۲	۲۵٪	۶
۲	دانشکده پزشکی	۵	۱	۴	۲۰٪	۳
۳	دانشکده پرستاری	۴	۰	۴	۰	۴
۴	دانشکده بهداشت	۴	۱	۳	۲۵٪	۳
۵	دانشکده داروسازی	۳	۱	۲	۳۳٪	۲
۶	دانشکده دندانپزشکی	۳	۲	۱	۶۶٪	۲٪
۷	دانشکده اطلاع‌رسانی	۳	۲	۱	۶۶٪	۱
۸	دانشکده پرستاری بیهوشی	۳	۰	۳	۰	۲
۹	دانشکده پرستاری جیرفت	۳	۰	۳	۰	۱
۱۰	دانشکده پرستاری زرنده	۳	۱	۲	۳۳٪	۲
۱۱	بیمارستان شماره ۱	۳	۰	۳	۰	۴
۱۲	بیمارستان شماره ۲	۳	۰	۳	۰	۲
۱۳	بیمارستان شماره ۳	۳	۲	۱	۶۶٪	۱
۱۴	بیمارستان خدادادمهرابی	۳	۰	۳	۰	۰
۱۵	بیمارستان روانپزشکی	۳	۰	۳	۰	۰

مربوط به کتابخانه مرکزی است. کتابخانه‌های دانشکده‌های پزشکی و پرستاری هر کدام با ۴ نفر از لحاظ کمبود نیروی متخصص در مراتب بعدی قرار دارند.

جدول ۶ بیانگر وضعیت کتابخانه‌های تحت مطالعه از نظر سازماندهی علمی کاربرد رایانه، نحوه انتخاب و سفارش منابع، وجود تجهیزات لازم و ساختمان مناسب می‌باشد که نتایج بدست آمده نشان می‌دهد، از ۱۵ کتابخانه تابعه دانشگاه ۷ کتابخانه فاقد نظام سازماندهی علمی می‌باشند و فقط ۸ کتابخانه بخشی از منابع آنها فهرست شده‌اند و تعداد زیادی از

اطلاعات بدست آمده از جدول ۵ حاکی از این است که بیشترین نیروی انسانی متخصص در کتابخانه‌های مرکزی (۴ نفر) و کتابخانه دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی (۲ نفر) دندانپزشکی (۲ نفر) اشتغال دارند. ۷ کتابخانه از ۱۵ کتابخانه مورد بررسی فاقد نیروی انسانی متخصص می‌باشند. در واقع ۱۰۰ درصد کارکنان شاغل در این کتابخانه‌ها غیرکتابدارند همچنین بیشترین تعداد نیروهای غیرکتابدار در کتابخانه مرکزی (۶ نفر) دانشکده پرستاری و بیمارستان شماره یک (۴ نفر) شاغل می‌باشند. بیشترین کمبود نیروی متخصص

جدول ۶- وضعیت موجود کتابخانه‌های تابعه از نظر سازماندهی منابع، کاربرد رایانه، تهیه و سفارش منابع و ساختمان و تجهیزات

ردیف	نام کتابخانه، دانشکده یا بیمارستان	سازماندهی علمی		کاربرد رایانه		تجهیزات کتابداری		تهیه و سفارش		ساختمان و تجهیزات	
		بلی	خیر	بلی	خیر	بلی	خیر	بلی	خیر	بلی	خیر
۱	کتابخانه مرکزی	۱	-	۱	-	۱	-	۱	-	-	۱
۲	دانشکده پزشکی	۱	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱	-
۳	دانشکده پرستاری کرمان	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱
۴	دانشکده بهداشت	۱	-	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱
۵	دانشکده داروسازی	۱	-	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱
۶	دانشکده دندانپزشکی	۱	-	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱
۷	دانشکده اطلاع‌رسانی	۱	-	۱	-	۱	-	-	۱	-	۱
۸	دانشکده پرستاری بم	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱
۹	دانشکده پرستاری جیرفت	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱
۱۰	دانشکده پرستاری زرنند	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱
۱۱	بیمارستان شماره ۱	۱	-	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱
۱۲	بیمارستان شماره ۲	۱	-	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱
۱۳	بیمارستان شماره ۳	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱
۱۴	بیمارستان خداداد مهرابی	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱
۱۵	بیمارستان روانپزشکی	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱	-	۱
جمع		۸	۷	۳	۱۲	۳	۱۲	۱	۱۴	۱	۱۴

منابع نیز به دلیل کمبود فهرست‌نویس فهرست نشده‌اند. ۳ کتابخانه از ۱۵ کتابخانه تابعه دانشگاه از رایانه و نرم‌افزار جامع کتابخانه در بخش‌های مختلف کتابخانه استفاده می‌کنند و در بقیه کتابخانه‌ها رایانه و نرم‌افزار مربوطه وجود ندارد. در کتابخانه مرکزی بخش سفارشات بطور فعال و با نیروی متخصص اداره می‌شود و در بقیه کتابخانه‌ها بخش سفارشات وجود ندارد. یک کتابخانه از فضای موجود در حال حاضر رضایت دارد. و مابقی با کمبود فضا مواجه می‌باشند همچنین هیچ‌کدام از کتابخانه‌های تابعه دانشگاه تجهیزات لازم و مورد نیاز را در اختیار ندارند.

بحث و نتیجه‌گیری

از نتایج بررسی حاضر ملاحظه گردید که:

۱- منابع موجود در کلیه کتابخانه‌های تابعه دانشگاه علوم پزشکی کرمان که جامعه مورد بررسی این مطالعه را تشکیل می‌دهند، زیر سطح استاندارد بوده و از رشد کافی برخوردار نمی‌باشند، شمار منابع موجود در کتابخانه‌ها به حدی پایین می‌باشد که هیچ یک از کتابخانه‌ها در چارچوب معیارهای درجه‌بندی قرار نگرفته‌اند. رقم ۸۳۸۶۸ جلد شمار کل کتب موجود در کتابخانه‌های مورد بررسی به منظور برآوردن نیازهای حدود ۳۰۰ نفر عضو هیأت علمی، ۳۵۰۰ نفر دانشجو، ۱۸ رشته کارشناسی و ۸ رشته کارشناسی ارشد و ۱۴ رشته دکترای تخصصی موجود در این دانشگاه کفایت نمی‌کند و در مقایسه با رقم ۱۳۶۲۱۷۶ جلد شمار کل مجموعه مورد نیاز رقم ناچیزی بشمار می‌آید. بالاترین رقم منابع موجود در کتابخانه‌های مورد بررسی ۱۲۰۷۵ جلد (در کتابخانه‌های دانشکده پزشکی) ۳ درصد و کمترین آن ۱۵۰۰ جلد (در کتابخانه دانشکده پرستاری زرنده، بیمارستان خداداد مهرابی) ۴ درصد می‌باشد. به منظور ایجاد یک مجموعه متناسب به طوری که نیازهای آحاد یک جامعه دانشگاهی در آن پایزتاب داشته باشد، تشکیل کمیته انتخاب کتاب مرکب از نمایندگان گروه‌های آموزشی، بخش‌های تخصصی و دانشجویان و تدوین خط‌مشی مجموعه‌سازی پیشنهاد می‌گردد. عدم تشکیل کمیته انتخاب کتاب و تدوین خط‌مشی ثابت در کتابخانه‌های مورد بررسی تاکنون باعث شده است مجموعه‌سازی بر مبنای اصول، ضوابط و نیازهای موجود صورت نگیرد.

۲- وضعیت نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌های تابعه دانشگاه در مقایسه با استانداردها بسیار نامطلوب می‌باشد، به نحوی که ۷ کتابخانه از ۱۵ کتابخانه مورد بررسی فاقد نیروی انسانی متخصص می‌باشند، در واقع ۱۰۰ درصد نیروی شاغل در بعضی از این کتابخانه‌ها غیرکتابدارند و وجود تعداد ۱۴ نفر کتابدار متخصص (شامل ۳ نفر فوق دیپلم، ۲ نفر لیسانس، ۲ نفر فوق لیسانس) به منظور ارائه خدمات تخصصی و برآوردن نیازهای تعداد روزافزون پژوهشگران اعضای هیأت علمی و دانشجویان ناکافی می‌باشد. به منظور جبران این کمبودها، تقویت گروه‌های آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی به منظور وسعت دادن به کار تربیت کتابداران و آماده‌سازی نیروهای تخصصی به ویژه در سطوح کارشناسی ارشد و بالاتر ضروری می‌نماید همچنین علاوه بر آموزش‌های رسمی به منظور بهنگام شدن با پیشرفت‌های حرفه‌ای و تقلیل اثرات منفی کمبود نیروهای متخصص برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی مستمر مخصوص کارکنان توصیه می‌گردد.

۳- در بررسی دیگری که به منظور آگاهی از میزان تخصص مدیران کتابخانه‌ها صورت گرفته است، نتایج بدست آمده حاکی از این است که از ۱۵ کتابخانه تحت مطالعه فقط مدیران ۳ کتابخانه دارای تخصص کتابداری می‌باشند و ۱۲ کتابخانه دیگر مدیران آن غیرکتابدارند که به ترتیب مدیران ۵ کتابخانه دارای مدرک تحصیلی دیپلم یک کتابخانه با مدرک لیسانس غیرکتابداری، ۲ کتابخانه مدیران آن با مدرک فوق لیسانس غیرکتابداری و ۴ کتابخانه مدیران آن دارای مدرک دکترای غیرکتابداری می‌باشند. امید است با واگذاری مسئولیت اداره کتابخانه‌های تابعه دانشگاه به متخصصین زبده کتابداری، قدم‌های مؤثرتری به منظور ارتقاء سطح کیفی خدمات و استفاده بهینه از تخصص آنان برداشته شود و این کتابخانه‌ها در مسیر درست و اصولی قرار گیرند. آنچه که مسلم است کتابخانه‌های دانشگاهی صرفاً با برخورداری از سازمان ساختاری مناسب و معقول و مدیریتی شایسته و کارا می‌توانند به صورت یک نظام منسجم و مرتبط در راه تحقق وظایف خود گام بردارند.

۴- براساس یافته‌های به دست آمده حدود نیمی از کتابخانه‌های مورد بررسی فاقد نظام سازماندهی علمی می‌باشند و بقیه کتابخانه‌ها نیز در تهیه فهرست برگه‌های روزآمد مشکل دارند. به منظور حل این مشکل متمرکز کردن

خدمات فهرست‌نویسی تا حدودی به رفع این معضل کمک می‌کند. در واقع یکی از وظایف اصلی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه برعهده گرفتن خدمات فهرست‌نویسی و رده‌بندی منابع کتابخانه‌های اقماری است، بدین ترتیب بار سنگینی از دوش کتابخانه‌های دانشکده‌ای برداشته می‌شود و نیروی انسانی این کتابخانه‌ها به جای پرداختن به فعالیت‌های فنی که در غالب موارد نیز به صورت تکراری انجام می‌شود به خدمات آموزشی و اطلاع‌رسانی که از وظایف اساسی‌تر آنها محسوب می‌گردد، خواهند پرداخت. لازمه این امر تقویت و تأمین نیروهای کارآمد برای کتابخانه مرکزی و توجه به کمبود نیروی انسانی این کتابخانه می‌باشد.

۵- بررسی حاضر نشان می‌دهد که تنها ۳ درصد کتابخانه‌های تابعه دانشگاه از رایانه به صورت عملی استفاده می‌نمایند، در بقیه کتابخانه‌ها حتی یک رایانه هم وجود ندارد و از طرفی دیگر در کتابخانه‌هایی که رایانه و نرم‌افزار لازم تهیه شده است، امکان ارائه خدمات به صورت ماشینی وجود ندارد. پیشنهاد می‌شود مسؤلیت رایانه‌ای کردن کتابخانه‌های تابعه را به کمیته تخصصی واگذار نموده تا از این طریق بتوان ضمن تهیه خط‌مشی و انجام هماهنگی‌های لازم راهکارهای عملی را به منظور ماشینی شدن خدمات و شبکه‌ای کردن کتابخانه‌ها ارائه نمود.

۶- براساس اطلاعات بدست آمده اغلب کتابخانه‌ها به دلیل تنگناهای مالی در تهیه منابع روزآمد با مشکل جدی مواجه می‌باشند. در این زمینه بایستی بودجه خرید مواد هر کتابخانه متناسب با نیازهای آن تعیین و رقم مشخص آن را در ابتدای هر سال مالی به منظور برنامه‌ریزی‌های لازم و تعیین اولویت‌ها در اختیار کتابخانه‌ها قرار گیرد. اعتبار خرید مواد و منابع باید هماهنگ با رشد قیمت‌ها هر ساله افزایش یابد.

۷- بررسی‌های بدست آمده نشان می‌دهد وضعیت فضا، ساختمان و تجهیزات موجود کتابخانه‌های مورد بررسی بسیار نامطلوب می‌باشد به طوری که ۱۴ کتابخانه از ۱۵ کتابخانه مورد بررسی با مشکل کمبود جامعه مواجه هستند و تعداد تجهیزات نیز با افزایش سالانه استفاده‌کنندگان هماهنگ نمی‌باشند. در این راستا مجتمع کردن کلیه مؤسسات آموزشی و درمانی دانشگاه می‌تواند، ضمن صرفه‌جویی در هزینه‌ها، دسترسی به منابع را نیز آسانتر سازد.

ماحصل کلام آنکه باروری آموزش و ترویج و توسعه فرهنگ پژوهش در دانشگاه‌ها، مستلزم بهره‌گیری از منابع

روزآمد و برخورداری از خدمات نیروی انسانی مناسب و کارآمد می‌باشد. کتابخانه‌های دانشکده‌ای و بیمارستانی به دلیل تشابه بافت جامعه استفاده‌کننده، توانایی بالقوه مشارکت‌های زیادی را دارند. هر گونه سرمایه‌گذاری در این زمینه بایستی براساس شناخت جامع و دقیق وضعیت موجود این کتابخانه‌ها و نیازهای گوناگون صورت گیرد و بطور خلاصه، چنانچه مقصود پویایی یک دانشگاه باشد باید خدمات کتابخانه آن از رشد مطلوبی برخوردار باشد. فقط رکود یک مؤسسه آموزشی است که سبب می‌شود چنین رشدی صورت نگیرد.

استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران

کار تدوین این استانداردها که بر پایه اطلاعات و واقعیات موجود در گستره کتابداری و اطلاع‌رسانی کتابخانه‌های دانشگاهی ایران و با استفاده از استانداردهای بین‌المللی و مطالعه در کم و کیف استانداردهای ملی کشورهای دیگر شکل گرفته به وسیله کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران تهیه شده است. پس از گردآوری اطلاعات اولیه و تجزیه و تحلیل آن، چند دانشگاه بزرگ به عنوان گروه نمونه و کنترل از میان جوامع دانشگاهی ایران انتخاب شد که عبارت بودند از دانشگاه‌های: تهران، شهید بهشتی، شیراز، فردوسی، مشهد، تبریز، اصفهان، شهید چمران و اهواز. آمار و اطلاعات مربوط به این دانشگاه‌ها به تفکیک رشته‌های تحصیلی (علوم انسانی، علوم اجتماعی، هنر، پزشکی، مهندسی، علوم پایه، کشاورزی) استخراج شد و با محاسبه عواملی مانند تعداد دانشجو، استاد، آمار مراجعین، تعداد کتاب، تعداد نسخ خطی، تعداد نشریات ادواری، تعداد سایر مواد (جزوه، پایان‌نامه، سند، نقشه، فیلم، اسلاید، میکروفرم و جز آن)، تعداد کارمندان متخصص، تعداد کارمندان غیرمتخصص و وسعت فضای کتابخانه زمینه‌ای برای رسیدن به اعداد و ارقامی که به عنوان چارچوب ارجاعی مورد نیاز بود بدست آمد. به این ترتیب برای هر یک از عوامل یاد شده در رشته‌های هفتگانه فوق و در تک‌تک دانشکده‌ها و دانشگاه‌ها ارقام سرجمع، میانگین بیشترین و کمترین بدست آمد و ارقام مربوط به تعداد کتاب به ازای هر دانشجو، تعداد نشریات ادواری به ازای هر دانشجو، تعداد کارمند به ازای هر هزار دانشجو، هزینه سرانه هر دانشجو، تعداد کتاب به ازای هر کارمند و نسبت کارمندان متخصص به غیرمتخصص نیز محاسبه شد. به این ترتیب در

مجموعه پایه، رقمی ثابت و نمایشگر حداقل مجموعه‌ای است که باید همزمان با گشایش هر واحد دانشگاهی در کتابخانه آن موجود باشد. این رقم برای رشته‌های مختلف به شرح زیر است.

۴۸۰۰۰ جلد	- ادبیات و علوم انسانی
۴۰۰۰۰ جلد	- علوم اجتماعی
۳۲۰۰۰ جلد	- علوم پایه
۳۲۰۰۰ جلد	- فنی و مهندسی
۴۰۰۰۰ جلد	- پزشکی
۱۸۰۰۰ جلد	- هنر
۲۸۰۰۰ جلد	- کشاورزی

مجموعه پایه کتابخانه مرکزی باید بین ۴۰ تا ۸۰ هزار جلد بنا به نوع و زمینه فعالیت موضوعی تعیین شود.

تدوین هر یک از استانداردها ضمن حرکت در محدوده استانداردهای بین‌المللی و مواجه با استانداردهای معتبر آمار و اطلاعات مربوط به وضع موجود کتابخانه‌های دانشگاهی ایران نیز برای مقایسه و تصمیم‌گیری در اختیار کمیته این استانداردها بوده است. در این حال سعی شده است ایرادهای بعضی از استانداردهای شناخته شده (ACRL) رفع شود و از تجربیات استانداردسازی در کشورهایی مانند هندوستان و پاکستان نیز استفاده سازنده بعمل آید.

هدف این استانداردها تعیین و تعریف یک رشته شرایط و ضوابط واقع بینانه که در صورت تحقق موجب ارتقاء سطح کمی و کیفی خدمات کتابخانه‌ها و واحدهای اطلاع‌رسانی دانشگاهی ایران می‌شود.

استانداردهای (۳) نیروی انسانی

عوامل بالنسبه ثابتی که سرجمع آن باید مبناء محاسبه تعدادی کتابداران متخصص قرار گیرد از این قرار است: به ازای هر ۲۵۰ نفر دانشجو یا کسری از آن: یک نفر متخصص، کمک متخصص - به ازای هر ۲۵۰۰ جلد کتاب یا سایر منابع کتابخانه‌ای موجود در مجموعه یا کسری از آن: یک نفر متخصص، کمک متخصص - به ازای هر ۲۵۰۰ جلد افزایش سالانه موجود یا کسری از آن: یک نفر متخصص، کمک متخصص.

استاندارد (۴) مجموعه (منابع)

لازم است محاسبه مجموعه هر کتابخانه مستقل دانشگاهی بر مبنای فرمول زیر انجام گیرد.

$$V = 100F + 12E + 335U + 300M + 200D$$

در این فرمول

F = تعداد اعضای هیأت علمی

E = تعداد کل دانشجویان تمام وقت

U = تعداد رشته‌های کارشناسی

M = تعداد رشته‌های کارشناسی ارشد

D = تعداد رشته‌ها در سطح دکتری

V = مجموعه پایه (تعداد کل مجموعه کتابخانه)

References:

1. Association of College Research Libraries. College Library Standards Committee. "Standard for College Libraries. 1986". College and Research Libraries News. no 3 (March 1986) PP. 189-200.
2. Brandon, Alfred N. et al. 1995 "Selected list of books and journals for the small medical library". Bulletin of the Medical Library Association. 83 (2) April PP 151-239.
3. Carpenter, Kathryn Hammell. 1992. "Evaluating Library resources for accreditation: Result of study. Bulletin of the Medical Library Association. no 80 (feb) 131-9.
4. Katz, William A. 1990 "Reference Collection Development. Using the RL. G. Conspectus" Reference Librarian. 29 (feb) 43-52.
5. Kabir, Humayooa. Collection building in Resource development in acadademic Libraries. edited by G. Devarajan Delhi. Ess publication. 1972 p 72
۶. بنی‌اقبال، ناهید. بررسی وضعیت کتابخانه‌های دانشکده‌های دانشگاه تهران، فصلنامه پیام کتابخانه، سال چهارم، ش ۱، ۲، سال ۱۳۷۳.
۷. حقیقی، محمود. ارزیابی نیروی انسانی کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران، فصلنامه پیام کتابخانه، سال سوم، ش ۲ و ۳، ۱۳۷۲: ۱۸ - ۳۶.
۸. حقیقی، محمود. ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران، فصلنامه پیام کتابخانه، سال ۳، ش ۱، بهار ۱۳۷۲: ۱۸ - ۳۶.
۹. کتابخانه ملی ایران: استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران.